

Een bierpul gevuld met munten

De muntvondst Eindhoven (2022), haar context en een vergelijking met contemporaine muntvondsten

Michiel PURMER* & Jos BAZELMANS**

Samenvatting – De muntvondst Eindhoven (2022) bestaat uit 319 zilveren munten, met een sluitmunt uit 1824, die mogelijk later geslagen is. De munten werden aangetroffen onder de vloer van een oude boerderij. Onderzocht is wie er rond 1830 woonde en waarom de munten mogelijk zijn verstoppt. De onrust tijdens het begin van de Belgische Opstand (1830–1831) vormt een goede verklaring. Er zijn uit Noord-Brabantse boerderijen minstens twee vergelijkbare muntvondsten met een sluitmunt uit dezelfde periode bekend. Een vergelijking hiermee levert verrassende overeenkomsten op. De muntvondst Eindhoven lijkt een representatief beeld te geven van de muntcirculatie in Noord-Brabant in het tweede kwart van de 19de eeuw. Er circuleerde toen veel overgewaardeerd kleingeld uit de tijd van de Republiek (met name rijderschellingen) en een kleine hoeveelheid munten uit de periode van het Koninkrijk en Franse stukken.

Summary – The Eindhoven hoard (2022) was discovered underneath the floor of an old farmhouse. The hoard consisted of 319 silver coins, the most recent dated 1824, but probably struck later. Research revealed who lived in the farmstead when the coins were most probably hidden. A possible explanation for hiding the hoard is the unrest during the beginning of Belgian Uprising (1830–1831). Two hoards with comparable composition from farms in Noord-Brabant were also studied. The Eindhoven hoard seems to present a good representation of the coin circulation in this part of The Netherlands during the second quarter of the 19th century. Late-17th-century and overvalued coins struck in the Dutch Republic (rijderschellingen) are dominant. Modern coins from the Kingdom of the Netherlands and some French pieces complete the hoard.

MUNTVONDSTEN SPREKEN ALTIJD tot de verbeelding en halen vaak het nieuws. Dat was niet anders met een muntvondst uit Eindhoven die op 29 juli 2023 door de NOS werd gemeld.¹ De munten werden op 14 juni 2022 gevonden tijdens de restauratie van de rijksmonumentale boerderij 't Hofke 13 in Tongelre (gemeente Eindhoven). Ter voorbereiding van de aanleg

* Onafhankelijk onderzoeker, Utrecht; @: m.purmer@natuurmonumenten.nl

** Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, hoofd van de afdeling archeologie; @: J.Bazelmans@cultureelerfgoed.nl

¹ <https://nos.nl/artikel/2484747-eindhovenaren-vinden-eeuwenoude-munten-bij-restauratie-boerderij>, geraadpleegd 10 maart 2024. Zie ook Brozius, 2023.

van een vloerverwarming had de eigenaar de oorspronkelijke tegelvloer van de zogeheten tussenkamer – de ruimte direct links van de hal achter de voordeur – verwijderd en in de ondergrond gegraven.² Daarbij stuitte hij op enkele decimeter uit de buitenmuur en op ca. 15 cm diepte op een bierpul uit de eerste helft van de 19de eeuw, die gevuld bleek te zijn met 319 zilveren munten. Enkele maanden na de vondst kwamen er onderhandelingen op gang om te voorkomen dat de muntvondst geveild zou worden. De gemeente Eindhoven kocht uiteindelijk de gehele muntvondst aan.³ Het bood de auteurs de mogelijkheid de munten te determineren.⁴

De oudste munt, een roosschelling van Holland, stamt uit 1601. De sluitmunt is een gulden geslagen onder Willem I met jaartal 1824. De datering van de sluitmunt biedt de mogelijkheid om op basis van archiefonderzoek te beschrijven wie op het moment van de depositie het Tongelrese huis waarschijnlijk bewoonde. Tevens geeft de samenstelling van de muntvondst aanwijzingen voor de redenen voor het verstoppert van de muntstukken, zoals verderop zal blijken.

Deze bijdrage poogt een drietal vragen te beantwoorden op basis van de samenstelling van de muntvondst Eindhoven 2022. Wat kan vastgesteld worden over de omstandigheden waaronder en wanneer de munten verstopt zijn? Is deze vondst uniek voor de regio, of zijn er vergelijkbare muntvondsten bekend? En tenslotte: wat zegt deze vondst over de muntcirculatie ten tijde van de depositie ervan?

De samenstelling van de muntvondst Eindhoven (2022)

De muntvondst bestaat uit een bierpul en 319 zilveren munten. De bierpul (fig. 2) was op het moment van verbergen waarschijnlijk compleet maar is bij de werkzaamheden in de boerderij kapot gegaan. Het enige dat nu ontbreekt is een deel van het oor, een klein deel van het cilindrische lichaam en de tinnen scharnierdeksel (dat mogelijk al tijdens de verberging ontbrak). De pul heeft een kobaltblauwe beschrijving en zoutglazuur. Het stuk aardewerk heeft een ronde rand, een korte hals en een cilindrisch lichaam met horizontale ribbels, waarvan sommige met verf zijn ingevuld. Een verticaal bandoor is aan de bovenkant vast-

² Voor de exacte vindplaats, zie Van Gasselt & Van den Hurk, 2023: 3. Ten tijde van de deponering van de muntvondst vormde de hal en de tussenruimte samen een grote keuken.

³ De muntvondst maakt nu deel uit van de collectie van het Archeologisch Centrum Eindhoven en Helmond (ACEH) in het Erfgoedhuis en heeft de gemeentelijke projectcode EH-TH-22 gekregen. Het vondstmeldingsnummer in Archis is: 5451108100; vondstcoördinaten: X = 1641035,37; Y = 384239,71; Z = circa 18,55 NAP+ (op basis van AHN4 aan de zuidzijde van het pand ter hoogte van de voordeur). Kadastraal perceel: Tongelre G2720.

⁴ Determinatie vond plaats aan de hand van foto's. De determinatie is opgenomen in NUMIS en raadpleegbaar via <https://nnc.dnb.nl/dnb-nnc-ontsluiting-frontend/#/numis/>.

gezet op de hals en heeft in de bovenkant een gaatje voor de bevestiging van een metalen scharnierdeksel. De pul behoort tot het Westerwald-aardewerk.⁵

Van de munten van de vondst zijn drie munten dermate afgesleten dat verdere determinatie onmogelijk was. De overige 316 munten konden wel gedetermineerd worden. Dominant in de muntvondst zijn rijderschellingen, goed voor bijna twee derde van het aantal munten (tabel 1). In totaal maken 46 guldens deel uit van de muntvondst (14%), waarvan 3 uit de periode van het Koninkrijk. Zilveren dukaten zijn twintig keer aangetroffen (6%). Andere muntsoorten komen minder dan tien keer voor in de muntvondst. Negen munten komen uit Frankrijk (3%). De Zuidelijke Nederlanden zijn met slechts drie munten opvallend weinig vertegenwoordigd.

Tabel 1 – Samenstelling muntvondst Eindhoven (jaartallen tussen haakjes zijn onleesbaar)

Muntsoort	Land	Aantal/ percentage	Periode
Rijderschelling	Republiek der Verenigde Nederlanden	210 (66%)	1686-1691
Gulden	Republiek der Verenigde Nederlanden	43 (13%)	1687-1795
Zilveren dukaat	Republiek der Verenigde Nederlanden	20 (6%)	1695-1795
Dubbele stuiver	Republiek der Verenigde Nederlanden	7 (2%)	1679-1683
Daalder van 30 stuiver	Republiek der Verenigde Nederlanden	6 (2%)	1680-1689
Arendschelling	Republiek der Verenigde Nederlanden	6 (2%)	Zonder jaartal
Florijn	Republiek der Verenigde Nederlanden	5 (2%)	1666-1690
Halve écu (aux lauriers)	Koninkrijk Frankrijk (1 voor Navarra)	5 (2%) (4 aux lauriers)	1766 (1726-1792)
Écu aux lauriers	Koninkrijk Frankrijk	3 (1%)	1729, 1730

⁵ Van der Meulen & Smeele, 2017. Volgens het Deventer-systeem: type s2-bek-11 (de bodem vormt een variant want hij is niet plat).

Gulden	Koninkrijk der Nederlanden	3 (1%)	1820–1824
Dubbele Daalder	Republiek der Verenigde Nederlanden	1	1692
3 gulden	Republiek der Verenigde Nederlanden	1	1694
Kronenthaler	Oostenrijkse Nederlanden	1	1795
Halve écu van 3 livres	Republiek Frankrijk	1	1792
Roosschelling	Republiek der Verenigde Nederlanden	1	1601
Scheepjesschelling	Republiek der Verenigde Nederlanden	1	1679
Escalin (schelling)	Spaanse Nederlanden	1	1626
Escalin (schelling)	Oostenrijkse Nederlanden	1	1752
Niet nader te determineren	—	3 (1%)	—
TOTAAL	—	319 (100%)	—

Het overgrote deel van de muntvondst bestaat dus uit (bij de tijd van verbergen) oudere munten uit de Republiek der Verenigde Nederlanden, met een grote nadruk op munten uit het laatste kwart van de 17de eeuw. De dubbele stuivers, florijnen, daalders en vooral de talrijke schellingen dateren uit deze periode. Het zijn veelal zeer gesleten exemplaren. Het zijn muntsoorten die Van Gelder beschreef als stukken met een lage muntvoet, munten die bijdroegen aan de muntverzwakking en die betere muntsoorten uit de omloop deden verdwijnen.⁶ Maar daarover later meer. Omgerekend naar guldens van destijds bedroeg de waarde van de totale muntvondst 195 gulden en 20 cent.⁷

Meest voorkomende muntsoort is de ridderschelling met 210 stuks. Gezien dit hoge aantal is het interessant die groep nader onder de loep te nemen (tabel 2).

⁶ Van Gelder, 2002: 151–154.

⁷ Hierbij wordt uitgegaan van de koersverlaging van de schelling in 1826 naar 25 cent.

Tabel 2 – Rijderschellingen naar herkomst en jaartal

Herkomst	Aantal	1680	1685	1686	1688	1689	1690	1691	Onleesbaar
Nijmegen	72	NG	0	17	10	7	4	27	7
Deventer	51	NG	2	2	6	—	9	6	26
Zutphen	23	NG	NG	NG	5	—	—	2	16
Kampen	13	—	NG	1	—	—	1	2	9
Groningen, stad	11	NG	NG	NG	NG	NG	1	6	4
Overijssel	10	—	—	1	1	1	—	—	7
Groningen, gewest	9	NG	—	—	—	—	—	4	5
Zwolle	8	1	—	—	—	—	1	1	5
Utrecht	2	1	NG	1	NG	NG	NG	—	—
Gelderland	1	NG	NG	NG	NG	NG	NG	1	0
Onbekend	10	—	—	—	—	—	—	—	10
TOTAAL	210	2	2	22	22	8	16	49	89

NG = niet geslagen

Nijmegen is de meest voorkomende muntplaats met ruim 35% van het totale aantal rijderschellingen. Het jaartal 1691 is daarbinnen weer de meest voorkomende munt met bijna 38% van de Nijmeegse schellingen. 1691 is ook binnen de gehele groep schellingen het meest aangetroffen jaartal. Het betreft vooral schellingen van een minderwaardige kwaliteit die al in 1693 door Holland en daarna de Generaliteit in waarde verlaagd waren tot $5\frac{1}{2}$ stuiver. Slechts zes schellingen (3% van het totaal) uit de muntvondst hebben een klop met een pijlenbundel, waarmee de schelling 6 stuivers waard bleef.⁸

De sluitmunten zijn drie guldens geslagen onder Willem I te Utrecht met de jaartallen 1820, 1821 en 1824. Daarmee lijkt de sluitmunt van de vondst uit 1824 te dateren. Dit is echter waarschijnlijk niet het geval. Het overgrote deel van de productie van de gulden met jaartal 1824 vond niet in dat jaar zelf plaats (8%), maar vooral in 1828 (18%), 1830 (19%) en 1831 (55%).⁹ Voor de guldens met de

⁸ Van Gelder, 1997: 156-157.

⁹ Volgens Van der Beek, 1997: 158-183, bedroeg de productie van guldens met het jaartal 1824 in 1824 zelf 91.500 ex. (april), in 1828 193.200 ex. (januari), in 1830 203.895 ex. (december) en in 1831 32.000 (april) en 575.655 ex. (mei).

jaartallen 1820 en 1821 geldt ook dat die mogelijk later geslagen zijn. Dit alles hing samen met de hoge zilverprijs in de jaren twintig van de negentiende eeuw, waardoor de nieuwe guldens meer zilver bevatten dan ze waard waren. De nieuwe guldens van Willem I werden daarom ook niet in circulatie gebracht. Deze situatie veranderde pas bij het dalen van de zilverprijs in 1830. In de jaren 1830-1831 werden dan ook op grote schaal gulden- en 3 guldenstukken geproduceerd.¹⁰

Daarmee is het goed mogelijk dat de sluitmunt pas jaren na 1824 is geslagen en in omloop gebracht. Daarmee is er dan ook een verband mogelijk met de onrust die ontstaat met het begin van de Belgische Opstand (1830-1839).¹¹ Om dat verband verder te onderzoeken zal eerst in meer detail naar de bewoningsgeschiedenis van de vondstplek worden gekeken.

Geschiedenis van de boerderij 't Hofke 13 en haar bewoners

De boerderij 't Hofke 13, waar de munten in 2022 gevonden zijn, geldt tegenwoordig als een van de oudste panden van Eindhoven.¹² De boerderij is rond 1583 gebouwd als een rietgedekt driebeukig hallehuis met vier ankerbalkgebinten.¹³ Door de tijd heen maakte het gebouw verschillende meer of minder ingrijpende wijzigingen door. De belangrijkste verbouwing vond plaats in de loop van de 18de eeuw toen het gebouw werd gemoderniseerd en geleidelijk aan ontwikkelde tot een Brabantse langgevelboerderij. Tot op de dag van vandaag is het in deze vorm bewaard gebleven.

Eeuwenlang maakte de boerderij deel uit van de kern van de tot 1920 zelfstandige gemeente Tongelre, een nederzetting op een dekzandrug tussen de Dommel en de Kleine Dommel. Rond 1800 woonden er in Tongelre ongeveer 775 mensen, de meesten rond het marktplein waar niet alleen boerderijen en cafés stonden maar ook een aan de heilige Martinus gewijde kerk, een pastorie en een raadhuis (figuur 1). Uit de *Registre Civique* van 1811 blijkt dat de mannelijke beroepsbevolking op dat moment bestond uit 130 personen en dat bijna 75% boer was.¹⁴

¹⁰ Voor de muntpolitiek in deze jaren, zie Van der Beek, 1997: 134-140.

¹¹ Een periode waar de auteurs eerder onderzoek naar deden. Zie onder andere Bazelmans, Van der Beek & Verspaandonk, 2019 en Bazelmans, Purmer, De Kort & Verspaandonk, 2017.

¹² De boerderij is bouwhistorisch zeer goed gedocumenteerd, zie Glaudemans & Grubben, 1995 en Dorman *et al.*, 2015.

¹³ In een hallehuis is sprake van een open combinatie van woongedeelte en stal (of woonstalhuis) (<https://nl.wikipedia.org/wiki/Hallenhuisboerderij>).

¹⁴ *Registre Civique*, 1811, geraadpleegd via <https://www.rhc-eindhoven.nl/collectie?mivast=48&mizig=210&miadt=48&miview=inv2&milang=nl&mialg=9178969&micode=15428&minr=887927>, 7 april 2024.

In genoemd register is een opsomming van mannelijke beroepsbeoefenaren te vinden. Onder nummer 102 wordt Matieu Klabbers genoemd, afkomstig uit het aan de Maas gelegen Sambeek. Hij was hoefsmid (*marchal ferrand*), de enige in het dorp met dat ambacht. In zijn beroepsuitoefening stond hij waarschijnlijk in een familietraditie.¹⁵ In 1830, zes jaar na de datering van de sluitmunt van de hier beschreven muntvondst, blijkt deze Mattijs Clabbers (1774-1840) hoofdbewoner en eigenaar te zijn van het huis dat kadastraal bekend staat als Tongelre C20 en dat veel later het adres 't Hofke 13 krijgt.¹⁶ Hij woont hier samen met zijn echtgenote Johanna van Brussel, leerlingen, knechten en meiden (zie tabel 3).

Tabel 3 – Samenstelling van het huishouden van Mattijs Clabbers en Johanna van Brussel in 1830

Naam	Voornaam	Geboorteplaats	Leeftijd	Huwelijkse staat	Beroep	Relatie	Geboorte-/sterfjaar
Clabbers	Mattijs	Sambeek	54	Gehuwd	Smit	Echtgenoot van Johanna van Brussel	1774-1840
Van Brussel	Johanna Maria	Tongelre	50	Gehuwd	Herberggiester	Echtgenote van Mattijs Clabbers	1779-1856
Van Rooij	Johannes	Tongelre	22	Ongehuwd	Smitsleerling	Zoon van de enige zus (Christina, 1782-1831) van Johanna van Brussel	1814-1859
De Louw	Martinus	Tongelre	30	Ongehuwd	Landbouwknecht	Zoon van de broer van de moeder van Johanna van Brussel	1799-1864
Cuijpers	Piet	Best	24	Ongehuwd	Smitsknecht	?	1805-
Van Rooij	Maria	Tongelre	26	Ongehuwd	Meid	Oudste dochter van de enige zus (Christina, 1782-1831) van Johanna van Brussel	1803-1859
Van de Ven	Johanna	Nederwetten	24	Ongehuwd	Meid	?	1805-?
Van Rooij	Johanna Maria	Tongelre	16	Ongehuwd	Meid	Derde dochter van de enige zus (Christina, 1782-1831) van Johanna van Brussel	1814-1859

¹⁵ Zo is de zoon Hendrikus van zijn broer Gerardus Clabbers hoefsmid in Sambeek.

¹⁶ Tongelre C20 omvat huis, schuur en erf groot 4r 30^e, klasse 3. In de huizenlijst van 1781 staat het bekend als nr. 104. Meulendijks, 2007: 90.

Mattijs en Johanna hadden het huis ongetwijfeld geërfd van haar vader want uit de Tongelrese huizenlijst van 1781 blijkt dat hij, Johannis van Brussel, de eigenaar en bewoner was.¹⁷ Hij had weliswaar drie zonen maar geen van hen kon de boerderij voorzetten: ze stierven namelijk allen op jonge leeftijd. Mogelijk hebben Mattijs en Johanna (vrijwel) direct na hun huwelijk op 8 februari 1807 hun intrek genomen in haar vaders boerderij. Johanna's vader stierf iets meer dan een jaar later en haar moeder in 1817. In de loop der jaren bleek dat het huwelijk van Matthijs en Johanna kinderloos bleef. Uit de opsomming van 1830 wordt echter duidelijk dat verschillende personen in het gezin waren opgenomen. Jammer genoeg is van twee personen, Piet Cuijpers en Johanna van de Ven, niet bekend wat de (verwantschappelijke) band is met het echtpaar.¹⁸ Van vier personen is dat wel bekend (zie tabel 3). Duidelijk is dat ze alle verwant zijn aan de vrouw des huizes. Martinus de Louw was de zoon van Johannis de Louw, de broer van Francisca de Louw, de moeder van Johanna van Brussel. Maria van Rooij, Johanna van Rooij en Johannes van Rooij waren de ongetrouwde kinderen van haar jongere en enige zus Christina van Brussel (1782-1831). Christina was op 13 februari 1803 getrouwd met Josephus van Rooij (1777-1856) en had met hem tien kinderen. Slechts vier jaar na haar laatste bevalling overleed ze op 49-jarige leeftijd.

Na de dood van Mattijs Clabbers op 1 augustus 1840 en na de dood van Johanna van Brussel op 11 april 1856 werden in het kader van de erfbelasting 'memories van successie' opgemaakt. Beiden beschikten ieder over omvangrijke onroerende bezittingen in Tongelre en Urkhoven. Deze vervielen bij Mattijs' dood aan zijn broer Gerardus terwijl Johanna tot haar dood het vruchtgebruik ervan behield. De bezittingen van Johanna daarentegen vervielen bij haar dood, bij de afwezigheid van eigen kinderen, aan de kinderen van Christina, de genoemde zus van Johanna. Uit de aangifte van Johanna's erfenis blijkt dat twee bewoners uit 1830 er nog steeds woonden en dat er tussen 1830 en 1856 weinig was veranderd in het gebruik van 't Hofke 13. Het pand werd in dat jaar namelijk door Johannes van Rooij gebruikt als grofsmederij en door Maria van Rooij en haar man Johannes van Poppel als tapperij. Tot ver in de 20ste eeuw bleef het in deze familie, tot 1910 als herberg en tot 1990 als boerderij.

Onrust in Brabant, 1830-1839

Het is de vraag waarom de eigenaar van het geld het verborg. Het is mogelijk dat het ging om het verhinderen van ordinaire diefstal van spaargeld of van kasgeld. Bij het echtpaar Clabbers-Van Brussel, dat, zoals hierboven geschetst, een smidse combineerde met een herberg, was in vergelijking met boerenfamilies mogelijk relatief veel (klein)geld aanwezig en er kwamen veel (on)bekende

¹⁷ Meulendijks, 2007: 90.

¹⁸ De moeder van de moeder (of grootmoeder) van Johanna van Brussel was Maria Cuypers. Mogelijk dat de verwantschap van Piet Cuijpers tot Johanna op haar terug gaat.

mensen op bezoek. Gelet op de datering van de vondst is het echter waarschijnlijk dat het echtpaar een extra reden had het geld te verstoppert: onrust die voortkwam uit de Belgische Opstand van 1830.

Met het Congres van Wenen in 1815 kwam een einde aan een periode van een kwart eeuw waarin grote delen van de Nederlanden zwaar geleden hadden onder revolutionair en militair geweld. Een van de uitkomsten van het congres was de vorming van een koninkrijk waarin de voormalige Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, de Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik samengingen. De nieuwe eenheid onder koning Willem I was echter geen lang leven beschoren. Al vijftien jaar later, in 1830, viel het koninkrijk met de Belgische Opstand of Belgische Revolutie feitelijk in twee delen uiteen. Het is hier niet de plaats om in te gaan op de aanloop naar, de oorzaken van en het verloop van de Belgische Opstand, maar het is wel van belang hier periodes van onrust te identificeren die reden geweest kunnen zijn voor het verstoppert van kostbaarheden.

De eerste periode begint uiteraard met de opstand zelf, die op 25 augustus 1830 uitbreekt in Brussel.¹⁹ In de tweede week van september nam ook buiten Brussel de onrust toe, vooral in steden in Wallonië. In Vlaanderen was Leuven een verzetshaard, maar in Antwerpen en Gent bestond (nog) weinig enthousiasme voor de opstand. Een dramatisch keerpunt in de gang van zaken werd echter gevormd door de mislukte aanval van het regeringsleger op Brussel van 23 tot 27 september. De Hollandse nederlaag betekende een enorme *boost* voor de opstandelingen. Het verzet tegen het regeringsgezag verspreidde zich over de gehele zuidelijke Nederlanden. Uit een samenraapsel van vrijwilligers, oud-militairen en gedeserteerde officieren en soldaten ontstond in oktober een eerste Belgisch leger en kwamen de Waalse provincies en een groot deel van Vlaanderen onder invloed van de nieuwe Brusselse machthebbers. In civiele en militaire kringen aan Belgische zijde circuleerden zelfs ideeën om zich niet te schikken naar de grens tussen de zuidelijke en noordelijke Nederlanden van de Vrede van Parijs van 1814 maar ook Zeeuws-Vlaanderen, Limburg, Luxemburg en zelfs Noord-Brabant in te nemen. De schermutselingen en oorlogshandelingen concentreerden zich in oktober in Antwerpen en rond Zeeuws-Vlaanderen. Limburg koos binnen enkele maanden grotendeels voor afscheiding van het Noorden, alhoewel er militaire schermutselingen waren rondom bijvoorbeeld Venlo en Sittard. De vesting Maastricht zou in Hollandse handen blijven.²⁰ In Noord-Brabant lag dat anders; hier werd in verschillende steden de staat van beleg afgekondigd. Verdere escalatie werd voorkomen door een wapenstilstand die begin november door de grote mogendheden werd afgedwongen en waarbij de troepen van Nederland en België zich moesten terugtrekken achter de grenzen van 1814.

¹⁹ Het onderstaande naar De Bruin, 2023.

²⁰ Canters, 1984: 49-58; Venner, 2001: 22-23.

De eerste, meest onrustige periode kwam hiermee formeel tot een einde. Maar feitelijk was dat zeker nog niet geval. In december 1830 rukten Belgische troepen op naar de grens met Noord-Brabant en betrokken ze hun hoofdkwartier in Turnhout. Grootschalige vijandelijkheden speelden zich nog maandenlang af in Zeeuws-Vlaanderen, West-Brabant, rond Antwerpen en Maastricht. Maar daarnaast werden vele rooftochten door enkele tot vele tientallen ‘muitelingen’ tot ver in 1831 over de grens uitgevoerd, zoals bijvoorbeeld – in Zuidoost-Brabant, in de buurt van Tongelre – in Hilvarenbeek²¹, Valkenswaard²², Someren²³, Reusel²⁴, Bladel²⁵, Bergeijk²⁶, Luijksgestel²⁷ en Helmond²⁸. De Belgische *volontairs* kozen voor plekken waar geen Hollandse soldaten waren gelegerd. Sommige plaatsen werden verschillende keren slachtoffer. Een enkele keer werd er geschooten en vielen er gewonden. Meestal waren militaire eenheden of de marechaussee te laat om de ‘roovers’ te pakken te krijgen. In sommige plaatsen, zoals Heeze, trad de bevolking daarom met stokken en hooivorken op. Het ging de Belgen om geld, sieraden, kleding, horloges, voedsel, drank, paarden, karren en wapens. Opmerkelijk was de overval op Valkenswaard waar de ontvanger van de belastingen van fl. 800,- rijksgeld en vele eigen kostbaarheden werd beroofd²⁹. Deze overval kreeg ruime aandacht in de noordelijke pers. Dat gold ook voor de beroving op 2 maart 1831 van de vrouw van een sluiswachter van de Zuid-Willemsvaart die “haar knipbeursje, waarin eenig zilvergeld, benevens een tien gulden stukje, en een gouden Napoleon” werd afgenomen.³⁰

De tweede en laatste periode van onrust die hier wordt onderscheiden duurde veel langer dan de eerste en had ook een minder gewelddadig karakter. Hoewel de afscheiding van België met de buitenlandse interventie en de wapenstilstand onomkeerbaar was geworden, trad er namelijk een jarenlange impasse in die door de legering van grote aantallen soldaten in de zuidelijke provincies van Nederland diep ingreep op de lokale samenleving.³¹ Gedurende de Conferentie van Londen (1831-1839) hield Willem I zijn troepen gemobiliseerd in de buurt

²¹ *Dagblad van 's Gravenhage* 13 december 1830.

²² *Opregte Haarlemsche Courant* 23 april 1831.

²³ *Nederlandsche Staatscourant* 10 januari 1831, *Opregte Haarlemsche Courant* 19 januari 1831, *Nederlandsche Staatscourant* 24 april 1831 en *Overijsselse Courant* 26 april 1831.

²⁴ *Nederlandsche Staatscourant* 12 januari 1831.

²⁵ *Nederlandsche Staatscourant* 22 januari 1831 en *Arnhemsche Courant* 9 april 1831.

²⁶ *Nederlandsche Staatscourant* 5 februari 1831.

²⁷ *Rotterdamsche Courant* 25 januari 1831.

²⁸ *Groninger Courant* 19 juli 1831.

²⁹ *Algemeen Dagblad* 31 december 1830.

³⁰ *Arnhemsche Courant* 10 maart 1831. Interessant is de vermelding van een Frans goudstuk. Dit moet een 20- of 40-frankstuk geweest zijn. Zie ook de Franse munten in de in dit artikel beschreven muntvondsten.

³¹ Van den Eerenbeemt & Linders-Rooijendijk, 1986.

van de grens om zijn aanspraken kracht bij te zetten en druk op de onderhandelingen te houden. Eén keer probeerde hij met de inzet van ca. 38.000 manschappen de status quo aan de onderhandelingsstafel te doorbreken door militair op te treden. Hoewel de Tiendaagse Veldtocht (2 tot 12 augustus 1831) voor de Nederlanders in militair opzicht succesvol verliep, vormde hij geen *game changer*. Met grote tegenzin moest Willem I al vroeg erkennen dat een Belgische onafhankelijkheid onvermijdelijk was, maar hij weigerde met de op de conferentie besproken scheidingsvoorwaarden akkoord te gaan. Algemeen wordt gesproken van Willems volhardingspolitiek. Na de veldtocht lagen daarom in het grensgebied jarenlang grote aantallen Nederlandse en Belgische soldaten tegenover elkaar zonder dat het tot serieuze gevechten kwam. Veel Nederlandse manschappen konden in garnizoensplaatsen of grensposten worden ondergebracht, maar een aanzienlijk deel moest bij bewoners in Noord-Brabant worden ingekwartierd. Zo kreeg Tongelre in november 1831 te maken met de inkwartiering van het vijfde regiment lichte dragonders van de tweede brigade van het Leger te Velde.³² De training van de troepen vond in de zomer plaats in de grote kampen van Rijen (1831-1839)³³ en Oirschot (1832-1834).³⁴ Of er in de woning van Mattijs Clabbers en Johanna van Brussel ook soldaten werden ingekwartierd is niet bekend. Het is zeker mogelijk, want boerderijen werden hier dikwijls voor gevorderd.³⁵

Voor de lokale bevolking moet de optelsom van dreigend geweld en de aanwezigheid van grote aantallen bewapende vreemdelingen, die veelal weinig verdienden, onveilig en bedreigend zijn geweest.³⁶ Een goede reden om geld en kostbaarheden tijdelijk te verstoppert. We nemen dus aan dat de munten gevonden in 2022 in de periode van de Belgische opstand, zo rond 1830-1831, verstopt zullen zijn door de bewoners.

Andere muntvondsten nader bekeken

Om deze muntvondst beter te kunnen plaatsen is gekeken of uit de literatuur andere muntvondsten bekend waren uit Brabant met vergelijkbare datering, samenstelling en vondstomstandigheden. Dat leidde tot een aantal in de numismatische literatuur bekende, maar ook minder bekende muntvondsten uit het nabije en minder nabije verleden. Ook deze muntvondsten zijn voor zover

³² *Overijsselse Courant* 4 november 1831. Begin 1832 werd dit regiment vervangen door het vierde regiment dragonders (Noord-Brabander 14 januari 1832). Zoekacties in Delpher geven geen uitsluitsel over latere inkwartieringen in Tongelre.

³³ Sigmond, 1999 en Beex & Roymans, 2018.

³⁴ Van Tiggelen *et al.*, 2016.

³⁵ Van den Eerenbeemt, 1996: 22-23.

³⁶ In het najaar van 1832 gingen er geruchten dat de Belgen met ca. 60.000 manschappen Noord-Brabant zouden binnenvallen (Kikkert, 1980).

mogelijk nader gedetermineerd en geanalyseerd (tabel 4).³⁷ De muntvondsten Ommel, Oosterhout, Someren en Bergeijk zijn als resultaat daarvan ook opgenomen in NUMIS.³⁸

Tabel 4 – Muntvondsten in Noord-Brabant met vergelijkbare samenstelling en vondstomstandigheden, gerangschikt op vondstjaar

Muntvondst	Jaar	Aantal munten	Sluitemunt	Vondst-locatie	Literatuur/melding
Eindhoven	2022	319	1824	Boerderij	Archis 5451108100 en deze bijdrage
Someren	1996	31	1795	Boerderij	Archis 3150010100
Oosterhout	1983	99	1794	Boerderij ³⁹	Melding Marc Akkermans d.d. 6/11/2023
Raamsdonk	1980	2.298	1813	Boerderij ⁴⁰	Schulman b.v., 2014
Ommel	1957	13	1830	Boerderij	Knippenberg, 1960
Bergeijk	1950	381	1829	Boerderij ⁴¹	Van Gelder, 1953
Dongen	1950	266	1794	Boerderij	Van Erp, 1950

De muntvondsten Someren en Oosterhout hebben een sluitmunt die lijkt te wijzen op verbergen ten tijde van de Franse invallen in deze streken. De muntvondst Someren bestaat voor het overgrote deel uit Utrechtse 3-guldenstukken: 23 stuks. De overige acht munten bestaan uit drie Franse écu's, twee (dubbele) daalders en drie 1-guldenstukken. De muntvondst Oosterhout bestaat uit twee Zeeuwse dukaten, één Utrechts 3 guldenstuk en verder 96 ridderschellingen.

De omvangrijke muntvondst Raamsdonk bestaat voor het overgrote deel uit ridderschellingen (1.823 stuks, bijna 80% van het totale aantal munten). Daarnaast bevat de muntvondst onder andere 104 zilveren dukaten, 100 florijnen, 96 provinciale guldens, 58 Franse écu's en 16 Zuid-Nederlandse ducats. Opval-

³⁷ Dit geschiedde op basis van literatuur, aantekeningen en schriftelijke mededelingen. Waar mogelijk zijn de muntvondsten volgens het systeem van NUMIS gedetermineerd.

³⁸ Raadpleegbaar via <https://nnc.dnb.nl/dnb-nnc-ontsluiting-frontend/#/numis>.

³⁹ Heikant 86, 4909 AP Oosteind (Rijksmonumentnummer 526756). De vondst werd gedaan op maandag 8 augustus 1983 door de rietdekker Toon Duffhues jr.

⁴⁰ Schulman b.v., 2014: 9, spreekt van 'onder een vloer'.

⁴¹ Witrijt 6, Bergeijk.

lend is een groep van 28 (niet nader gespecificeerde) Duitse munten. De sluitmunt is een Franse 5 francsmunt uit 1813, geslagen te Parijs. De firma Schulman zelf veronderstelt dat deze munten vermoedelijk ten tijde van de sluitmunt, eveneens een periode van onrust, verstopt zijn.⁴²

Voor de vergelijking met de muntvondst Eindhoven zijn vooral Bergeijk en Ommel interessant, met sluitmunten van respectievelijk 1829 en 1830. Deze beide muntvondsten zullen hieronder nader worden besproken. Om met Ommel te beginnen: de informatie is zeer summier en de vondst is allesbehalve compleet. Op de plaats van een oude boerderij bij een voormalig klooster werd bij de bouw van een nieuw huis de grond door een dragline uitgehaald. In het profiel van de kuil werden dertien zilveren munten bij elkaar gevonden. Zeer waarschijnlijk zijn er meer munten geweest. Er is immers alleen in het profiel van de kuil verzameld en de stort is gezien het vondstjaar niet meer nagezocht met een metaaldetector. De dertien munten die wel zijn aangetroffen zijn voor het overgrote deel zilveren Franse munten (tabel 5).

Tabel 5 – Samenstelling muntvondst Ommel

Muntsoort	Land	Aantal	Periode
Florijn Kampen	Republiek der Verenigde Nederlanden	2	Zonder jaar (1612-1619)
Écu van 6 livres	Republiek Frankrijk	1	1793
5 francs	Frans keizerrijk	5	1805-1813
5 francs	Koninkrijk Frankrijk	5	1817-1830

Het betreft grote zilverstukken met een opvallende dominantie van 5 francs-stukken uit de jaren van het Franse keizerrijk en koninkrijk. Hierbij nogmaals de opmerking dat veel (kleinere?) munten niet gevonden zullen zijn.

Over de muntvondst Bergeijk 1950 is gelukkig veel meer informatie beschikbaar. Van Gelder schreef er een uitgebreid artikel over in het heemkundetijdschrift *Brabantia*.⁴³ De muntvondst omvat 381 munten met als sluitmunt een gulden uit 1829 (tabel 6). In 1830 was Arnoldus Klessens (1791-1833) eigenaar van de boerderij. Hij stond geregistreerd als bouwman-koopman. De broer van

⁴² Schulman b.v., 2014: 8-9. Ongeveer de helft van de vondst werd in dat jaar bij deze firma geveild.

⁴³ Van Gelder, 1953. De daarin vermelde wisselkoers van 47 ½ cent per franc is waarschijnlijk een drukfout.

zijn vrouw was een gekend voorman van een Compagnie van koperhandelaren (teuten) richting Denemarken. Als boer en koopman zal hij relatief veel contant geld in huis hebben gehad. Wellicht de reden dat er ook een aanzienlijk bedrag verstoppt is rond 1830. Het sterfjaar van Klessens vormt wellicht de verklaring voor het feit dat de munten nooit geborgen zijn.⁴⁴

Tabel 6 – Samenstelling muntvondst Bergeijk

Muntsoort	Land	Aantal/ percentage	Periode
Rijderschelling	Republiek der Verenigde Nederlanden	128 (34%)	1681-1691
Gulden	Republiek der Verenigde Nederlanden	58 (15%)	1697-1795
Écu	Koninkrijk Frankrijk/ republiek Frankrijk	43 (11%)	1726-1791
25 cent	Koninkrijk der Nederlanden	23 (6%)	1823-1829
Dubbele stuiver	Republiek der Verenigde Nederlanden	19 (5%)	1679-1697
Zilveren dukaat	Republiek der Verenigde Nederlanden	15 (4%) (11 Zeeuwse)	1677-1788
Florijn	Republiek der Verenigde Nederlanden	14 (4%)	1665-1686
Daalder	Republiek der Verenigde Nederlanden	12 (3%)	1680-1690
3 gulden	Republiek der Verenigde Nederlanden	9 (2%)	1682-1794
10 cent	Koninkrijk der Nederlanden	9 (2%)	1825-1828
Daalder	Prinsbisdom Luik	7 (2%)	1614-1646
Kwart Zeeuwse dukaat	Republiek der Verenigde Nederlanden	7 (2%)	1763-1792
Kwart patagon	Spaanse Nederlanden	6 (2%)	(1613-1663)
Arendschelling	Republiek der Verenigde Nederlanden	5 (1%)	(1601-1612)
Roosschelling	Republiek der Verenigde Nederlanden	2	1601-1602

⁴⁴ Voor achtergrondinformatie over Arnoldus Klessens zie Beex, 2017 en 2018.

Dubbele daalder	Republiek der Verenigde Nederlanden	2	1689-1690
Halve Zeeuwse dukaat	Republiek der Verenigde Nederlanden	2	1762
5 gulden	Koninkrijk der Nederlanden	2	1826-1827
12 gros	Stad Metz	2	(1611-1657)
5 francs	Koninkrijk Frankrijk	2	1821-1829
6 livres	Republiek Frankrijk	1	1793
2 francs	Keizerrijk Frankrijk	1	(1805-1806)
1 franc	Keizerrijk Frankrijk	1	(1805-1806)
Halve crown	Koninkrijk Engeland	1	(1696-1701)
Patagon	Spaanse Nederlanden	1	1623
Halve ducaton	Spaanse Nederlanden	1	1620
Escalin	Spaanse Nederlanden	1	1641
10 gulden	Koninkrijk der Nederlanden	1	1824
3 gulden	Koninkrijk der Nederlanden	1	1819
1 gulden	Koninkrijk der Nederlanden	1	1829
50 stuiver	Koninkrijk Holland	1	1808
Halve gulden	VOC	1	1786
Achtste Zeeuwse dukaat (Pietje)	Republiek der Verenigde Nederlanden	1	1780
Halve ducaton	Republiek der Verenigde Nederlanden	1	1768
TOTAAL	-	381 (100%)	-

De muntvondsten Bergeijk en Eindhoven vergeleken

De muntvondst Bergeijk leent zich beter dan de kleine en waarschijnlijk incomplete muntvondst van Ommel voor vergelijking met de muntvondst Eindhoven. In beide gevallen gaat het om honderden munten, voor het overgrote deel van zilver. In de muntvondst Bergeijk zat ook een drietal gouden munten, stukken van 5 en 10 gulden geslagen onder koning Willem I. De totale waarde van deze vondst bedroeg 364 gulden en 88 cent.

Beide muntvondsten bestaan voor het overgrote deel uit geld uit de tijd van de Republiek met een grote hoeveelheid munten uit de late 17de eeuw. Vooral de dominantie van de rijderschellingen valt op, zeker bij de vondst Eindhoven (66% van de munten tegen 34% van de exemplaren bij Bergeijk). Wat betreft de herkomst en aantallen van de rijderschellingen is een vergelijking gemaakt tussen beide muntvondsten (Tabel 7).

Tabel 7 – Rijderschellingen naar muntatelier en aantal in muntvondsten Eindhoven en Bergeijk

Herkomst	Aantal Eindhoven	%	Aantal Bergeijk	%	Frequentste jaartal Eindhoven	Frequentste jaartal Bergeijk
Nijmegen	72	34%	44	34%	1691 (27)	1691 (16)
Deventer	51	24%	32	19%	1690 (9)	1686 (11)
Zutphen	23	11%	12	9%	1688 (5)	1688 (7)
Kampen	13	6%	9	5%	1691 (2)	1689 (2)
Groningen, stad	11	5%	7	5%	1691 (6)	1691 (7)
Overijssel	10	5%	8	6%	Geen	1691 (2)
Groningen, gewest	9	4%	8	6%	1691 (4)	1691 (5)
Zwolle	8	4%	3	2%	Geen	1691 (2)
Utrecht	2	1%	1	1%	Geen	1686 (1)
Gelderland	1	1%	4	3%	Geen	1691 (3)
Onbekend	10	5%	—	—	—	—
TOTAAL	210	100%	128	100%	—	—

Opvallend is dat de percentages van de meest voorkomende muntplaatsen, Nijmegen, Deventer en Zutphen, behoorlijk overeenkomen. In Eindhoven zijn deze drie steden verantwoordelijk voor 69% van de aangetroffen rijderschellingen, in Bergeijk is dat percentage 62%. Zowel in Eindhoven als Bergeijk is de rijderschelling Nijmegen 1691 de meest aangetroffen munt. Ook in de muntvondst Oosterhout was de rijderschelling (meer dan) dominant. Maar liefst 96 van de 99 gevonden en geregistreerde munten betroffen deze schellingen. Daar waren 26 Nijmeegse schellingen bij, 20 uit Deventer en 16 uit Zutphen. Dezelfde ‘top drie’ is goed voor 63% van het totale aantal rijderschellingen: ook hier dus een zeer goed met Bergeijk en Eindhoven vergelijkbaar percentage. De rijderschellingen speelden een zeer belangrijke rol in het dagelijks betalingsverkeer. Bij de behandeling van een muntvondst in Driebergen uit 1941 vermeldt Van Gelder dat het normale publiek niet veel anders dan deze laat-17de-eeuwse schellingen gezien zal hebben.⁴⁵ Deze muntvondst van 220 munten was aan het licht gekomen bij de afbraak van een boerderij voor de aanleg van de (latere) A12 Utrecht-Arnhem. De vondst bestond uit negen Zeeuwse rijksdaalders en 211 rijderschellingen. Hier werden Deventer schellingen het meest aangetroffen (32% van de rijderschellingen), gevolgd door Nijmegen en Zutphen. Gedrieën 141 schellingen, goed voor 67% van het totaal. De sluitmunt van deze vondst was 1793.⁴⁶ Omdat de vindplaats buiten Brabant ligt, is deze vondst niet in detail bekeken, maar de overeenkomsten met Bergeijk, Eindhoven en Oosterhout zijn opvallend.

De enorme aanmuntingen van rijderschellingen in steden als Nijmegen, Zutphen en Deventer in de late jaren tachtig en vroege jaren negentig van de 17de eeuw hebben een grote invloed op de Nederlandse muntcirculatie gehad tot ver in de 19de eeuw. Blijkens de behandelde muntvondsten bleven vooral de minderwaardige, stedelijke exemplaren in omloop. De eveneens met miljoenen geslagen rijderschellingen uit bijvoorbeeld Gelderland en Utrecht treffen we in deze muntvondsten veel minder aan.⁴⁷

In beide vondsten komen ook relatief veel laat-17de-eeuwse florijnen, daalders, dubbele stuivers voor. Guldens uit de Republiek zijn goed voor circa 15% van het totaal aantal gevonden munten en daarmee de tweede meest voorkomende muntsoort. Een opvallende rol spelen ook zilveren dukaten (en onderdelen daarvan) geslagen in Zeeland. In de muntvondst Eindhoven komen achttien van dergelijke Zeeuwse munten voor. In de Bergeijkse vondst gaat het om elf hele, twee halve, zeven kwart en één achtste Zeeuwse dukaat voor. Opvallend, want net als de genoemde 17de-eeuwse muntsoorten waren ook deze stukken te hoog gewaardeerd. De Zeeuwse zilveren dukaat werd immers op 52 stuivers gewaardeerd,

⁴⁵ Van Gelder, 1946: 97-98, natuurlijk los van ander kleingeld als duiten en enkele en dubbele stuivers, maar illustreert hoe belangrijk deze schellingen in het dagelijkse betalingsverkeer waren.

⁴⁶ Van Gelder, 1946.

⁴⁷ Voor de slagaantallen zie Van der Wis & Passon, 2009.

twee stuivers meer dan dukaten uit andere gewesten. Het waren dus ook munten die in circulatie bleven ten koste van betere munten, net als de schellingen, florijnen en daalders uit de late 17de eeuw.⁴⁸ Wellicht is dit ook een verklaring voor het ontbreken van de Zuid-Nederlandse tegenhanger van deze dukaten, de patagons?

In beide muntvondsten zitten ook enkele, veelal sterk gesleten Zuid-Nederlandse munten. Het zijn munten die in Staats-Brabant circuleerden en dan ook passen in een Noord-Brabants vondstbeeld. Dat geldt zeker ook voor de aangetroffen Franse munten. In de Zuidelijke Nederlanden was Frans geld al wettig betaalmiddel sinds 1793 en in de Generaliteitslanden sinds 1806. In het jonge Koninkrijk der Nederlanden van 1815 bleek in het zuiden Frans geld zelfs overheersend in de omloop en werd dan ook tegen de officiële koers van 47¼ cent per franc als wettig betaalmiddel erkend. Deze koers was beter dan er aan zilver in de (nieuwe) guldens zat, reden dat ook de Franse munten de nieuw geslagen Nederlandse munten in Zuid-Nederland uit de circulatie verdrongen.⁴⁹ Dat proces heeft zich in het tweede kwart van de 19de eeuw nog voortgezet blijkens de nieuwe Franse munten in de vondsten van Bergeijk en vooral Ommel.

Het vondstbeeld van Eindhoven

Van Gelder oordeelde over de muntvondst te Bergeijk: “De te Bergeyk gevonden munten [...] geven inderdaad een aanschouwelijk beeld van de povere toestand van het Nederlandse muntwezen in die tijd.”⁵⁰ Daarbij constateerde Van Gelder dat bijna driekwart van de nominale waarde van de muntvondst in minderwaardige munten zat.⁵¹ Dit vondstbeeld stond volgens Van Gelder niet op zichzelf en hij noemde nog verschillende vergelijkbare muntvondsten met sluitmunten tot rond 1795. De hier bestudeerde vondsten Someren en Oosterhout bevestigen dat beeld. Deze muntvondsten bevatten ridderschellingen, Zeeuwse dukaten, 1- en 3 guldenstukken naast enkele Franse écu’s en (dubbele) daalders: munten die ook in de vondsten Bergeijk en Eindhoven te vinden zijn. Overigens is het de vraag in hoeverre wij een volledig beeld hebben kunnen krijgen van de muntvondsten van Someren en Oosterhout.⁵² In ieder geval lijkt het vondstbeeld van de muntvondst Eindhoven wel goed vergelijkbaar met het door Van Gelder geschetste beeld van Bergeijk. Beide muntvondsten geven een goed beeld van de muntcirculatie in Brabant in het tweede kwart van de 19de eeuw, kort voor de

⁴⁸ Van Gelder, 2002: 162.

⁴⁹ Van Gelder, 1953: 124. In 1825 werden de Franse francs weer buiten omloop gesteld “... zonder doorslaand succes” (Van Gelder, 1953: 126).

⁵⁰ Van Gelder, 1953: 124-125.

⁵¹ *Idem*: 125.

⁵² Reconstructie op basis van een Archis-melding, aantekeningen van een archeoloog en krantenberichten.

muntsanering die in 1845 begon. Ook hier bestaat het leeuwendeel van de munten uit wat Van Gelder als minderwaardige munten betitelde: slechts een kwart van de nominale waarde bestond uit volwaardige munten, namelijk guldens en meervouden daarvan uit Republiek en Koninkrijk (49 gulden). Dit is verrassend gelijk aan de 27% van de vondst van Bergeijk, waarin voor 100 gulden en 22½ cent aan volwaardige munten zat.⁵³ Ook in de vondst Eindhoven worden, naast veel oude munten uit de Republiek, ook enkele Franse en Zuid-Nederlandse munten aangetroffen, wat past bij de lokale munte circulatie in Brabant. Dat verder niet in detail onderzochte muntvondsten uit Noord-Brabant met sluitmunten rond het begin van de Franse tijd een vergelijkbaar vondstbeeld tonen lijkt logisch. Van Gelder zelf stelde al dat de munte circulatie in Brabant tussen 1795 en 1845 weinig wijziging zal hebben ondergaan.⁵⁴

De Brabantse boerderijvondsten: een vergeten groep?

Toch willen wij op een belangrijk punt afwijken van de analyse van Van Gelder uit 1953. Hij nam aan dat veel van de muntvondsten met een sluitmunt rond 1795 “... later dan 1795 de grond in gekomen zijn, waartegen het ontbreken van de hier zo schaars vertegenwoordigde nieuwe soorten niet hoeft te pleiten, omdat de samenstelling overigens zo gelijk is.”⁵⁵ Hier gaat Van Gelder wellicht toch iets te gemakkelijk voorbij aan het feit dat de Brabanders in relatief korte tijd drie perioden met grote onrust kregen te verduren: rond de Franse inval (1793-1794) en uiteindelijke bezetting (tot 1813) en rond de aanvang van de Belgische Opstand (1830-1831). Deze onrustige perioden noopten bewoners van enkele boerderijen kennelijk hun geld te verstoppert. Voor wat betreft de periode rond de Belgische Opstand kan het samenhangen met de inkwartiering van Noord-Nederlandse troepen, waarvoor ook veel boerderijen gevorderd werden.⁵⁶ Op basis van de sluitmunten valt hierbij ook wel degelijk een onderscheid te maken tussen deposities in de verschillende periodes. Met de wetenschap dat de sluitmunt in de vondst Eindhoven 2022 vermoedelijk enkele jaren later dan het jaartal aangeeft geslagen is en in omloop is gekomen, lijken voor de groep bestudeerde muntvondsten de sluitmunten ongeveer samen te vallen met de genoemde onrustige periodes in Brabant.

Conclusie

In deze bijdrage is de muntvondst Eindhoven (2022) gepresenteerd. Het betreft een vondst met vele gesleten en minderwaardige munten uit de tijd van de Republiek. De dominantie van rijderschellingen is opvallend. Slechts een enkel stuk is geslagen in de tijd van het Koninkrijk. Ook werden enkele Franse munten

⁵³ Van Gelder, 1953: 125.

⁵⁴ *Ibid.*, 126.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ Van den Eerenbeemt, 1996: 22-23.

aangetroffen. Het is belangrijk op te merken dat de muntvondst Eindhoven (2022) niet op zichzelf staat maar dat er enkele andere Noord-Brabantse boerderijvondsten bekend zijn met sluitmunten uit het eind van de 18de of begin van de 19de eeuw. Vooral de muntvondst uit Bergeijk biedt een interessante vergelijking met de vondst uit Eindhoven. De beide vondsten geven een bijzondere inkijk in de muntcirculatie in Brabant in het tweede kwart van de 19de eeuw, met veel minderwaardige munten uit de Republiek, maar ook steeds enkele Franse munten en stukken uit de Zuidelijke Nederlanden. Vooral wat betreft dat laatste aspect wijken de Noord-Brabantse muntvondsten af van het Noord-Nederlandse beeld. Van Gelder betoogt terecht dat de Brabantse muntcirculatie tussen 1795 en 1845 niet veel veranderd is. Toch is het wel waarschijnlijk dat de aanwezigheid van Franse of Nederlandse munten van na 1800 een aanwijzing is voor verbergen van de muntvondsten in de onrustige periode rond het begin van de Belgische opstand. Voor muntvondsten met een sluitmunt in 1794-1795 zou ook de Franse inval een motief kunnen zijn geweest.

Het is een groep muntvondsten die bij nadere bestudering duidelijk nog veel kennis op kan leveren betreffende de muntcirculatie in Brabant in deze periode en de motieven voor verbergen. Dit wordt mede mogelijk gemaakt door de relatief eenvoudig toegankelijke bevolkings- en belastingregisters uit die tijd. Voor de muntvondsten Eindhoven en Bergeijk was het goed te achterhalen wie ten tijde van het verbergen van de munten in de boerderijen woonden en wat hun beroepen waren. Het waren in beide gevallen middenstanders die in hun werk met contant geld te maken hadden en bovendien een aanzienlijk bedrag konden verstoppert. Veel van deze relatief recente muntvondsten lijken toch in de numismatische literatuur vooralsnog over het hoofd te zijn gezien. Dat is jammer, want wellicht zijn voor andere (grens)regio's vergelijkbare analyses uit te voeren. Zeker voor Limburg zou dat interessant kunnen zijn. Hopelijk vormt dit artikel een aanzet tot een nadere studie van 19de-eeuwse muntvondsten en de omstandigheden waarin ze verborgen zijn.

Eindnoot

De auteurs willen graag Peter de Boer, stadsarcheoloog gemeente Eindhoven en Karel de Geus, De Geus Muntveilingen BV, hartelijk bedanken voor hun inspanningen om deze belangrijke muntvondst voor de gemeente Eindhoven te behouden en daarmee bestudering door de auteurs mogelijk te maken. Paul Beliën, Nationale Numismatische Collectie, zeggen we hartelijk dank voor de prettige samenwerking rond de determinatie van deze vondst en enkele oudere muntvondsten. Bas Völlink, Informatiespecialist Nationale Numismatische Collectie, willen we danken voor zijn hulp bij het zoeken naar oude veilingcatalogi en literatuur met betrekking tot oude muntvondsten die Van Gelder in 1953 vermeldde.

Tenslotte willen de auteurs behandelend redacteur Jos Benders en de beide anonieme referenten hartelijk danken voor hun opbouwende kritiek en welkome suggesties bij de totstandkoming van dit artikel.

Biografische noten

Dr. Michiel Purmer (Utrecht 1972) werkt als specialist erfgoed en landschap bij Natuurmonumenten. Hij is geïnteresseerd in het kopergeld van de Nederlanden en werkte onder andere mee aan de Canon van de Nederlandse Numismatiek.

Dr. Jos Bazelmans (Veldhoven 1963) is hoofd van de afdeling Archeologie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Hij studeerde culturele antropologie in Leiden en Amsterdam.

Literatuurlijst

- Bazelmans, J., M. Purmer, J.-W. de Kort & A. Verspaandonk (2017) O Belgen! Wanneer gij Jantje Klaas zijn pijpje ziet rooken. Klei- en porseleinen pijpen van het Kamp bij Oirschot (gemeente Oirschot), 1832-1834 *Jaarboek PKN Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen* 5, 41-70
- Bazelmans, J., M. van der Beek & A. Verspaandonk (2019) Verloren op de Heide; Het kleingeld uit het Kamp bij Oirschot (1832-1834) en de effecten van de hervorming van het muntstelsel onder Willem I *JMP* 106, 144-184
- Beek, M. van der (1997) *De muntslag ten tijde van Koning Willem I. Ontwerp en productie van de Nederlandse munten 1814-1839* (Utrecht: Nederlands Muntmuseum)
- Beex, B. (2017) Muntvondst Bergeijk 1950. Een pot met goud en zilver met als decor oproer en miltziekte, dl. 1, *Rosdoek* 163, 23-29
- Beex, B. (2018) Muntvondst Bergeijk 1950. Een pot met goud en zilver met als decor oproer en miltziekte, dl. 2, *Rosdoek* 164, 12-19
- Beex, B. & J. Roymans (2018) Belegeringsoefening De Vijf Eiken 1832. Sporen in het landschap *Mars et Historia* 53:3, 4-11
- Brozius, J. (2023) Historische muntschat. Waardevol erfgoed behouden voor Eindhoven, *Vind* 52, 126-129
- Bruin, W. de (2023) *De scheiding die niemand wilde. Nederland en België, de vereniging en de breuk 1815-1839* (Amsterdam: Atlas Contact)
- Canter, T.A.M. (1984) Liberalen, klerikalen en antiklerikalen in Venlo 1830-1839 *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg* 120, 7-161
- Dorman, E., A. Pronkhorst & C. Wilkins (met medewerking van C. van Meurs) (2015) *Bouw- en cultuurhistorisch onderzoek boerderijcomplex 't Hofke 13 Eindhoven* (Rotterdam: Crimson Architectural Historians)
- Eerenbeemt, H.F.J.M. van den (1996) Inleiding: het historisch kader, in: H.F.J.M. van den Eerenbeemt (red.) *Geschiedenis van Noord-Brabant. Deel I. Traditie en modernisering* (Amsterdam/Meppel: Boom), 17-26

- Eerenbeemt, H. van den & M. Linders-Rooijendijk (1986) *Vreemde militairen in een gesloten samenleving* (Tilburg: Stichting Zuidelijk Historisch Contact).
- Erp, J.P. van (1950) Muntvondst bij Dongen *JMP* 37 (tweede gedeelte), 158-159
- Gasselt, P. van & W. van den Hurk (2023) Schat ik heb een schat gevonden *Muntkoerier* 52-10, 1-10
- Gelder, H.E. van (1946) Muntvondst te Driebergen *JMP* 30-32, 89-103
- Gelder, H.E. van (1953) Een muntvondst te Bergeyk *Brabantia* 2-1, 117-126
- Gelder, H.E. van (2002) *De Nederlandse munten. Het complete overzicht tot en met de komst van de euro* (Utrecht: Het Spectrum)
- Glaudemans, R. & R. Gruben (1995) Een voorname boerderij in Tongelre; bouwhistorisch onderzoek naar 't Hofke 13 *Brabants Heem* 47-4, 142-149
- Kikkert, J. (1980), *Bericht van de Tiendaagse Veldtocht. België en Noord-Brabant in de frontlijn 1830-1834* (Rotterdam: Donker)
- Knippenberg, W.H.Th. (1960) Muntvondsten *Brabants Heem* 12, 68
- Meulen, A. van der & P. Smeele (2017) *Voor de Nederlandse markt. Duits steengoed uit het Westerwald en van elders 1800-1900*, themanummer Vormen uit vuur nr. 234 (Amsterdam: Nederlandse Vereniging van Vrienden van Ceramiek en Glas)
- Meulendijks, T. (2007) *Historisch onderzoek naar huizen en veldnamen in Tongelre (gemeente Eindhoven), 1498-1832* (Eindhoven: Archeologisch Centrum Eindhoven rapport nr. 4)
- Schulman b.v. (2014) *Veiling* 346 (Amsterdam: Schulman)
- Sigmond, P. (1999) Het legerkamp te Rijen 1831 *Bulletin van het Rijksmuseum* 47, 259-273
- Tiggelen, N. van, M. van der Heijden & J. van Gils (2016) *Het legerkamp bij Oirschot 1832-1834. Hollandse militairen en Brabantse burgers bij de Belgische afscheiding* (s.l.)
- Venner, J. (red.) (2001) *Geschiedenis van Limburg. Deel II* (Maastricht: Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap)
- Wis, J.C. van der & T. Passon (2009) *Catalogus van de Nederlandse munten*. Tweede geheel herziene en verbeterde druk (Apeldoorn: Omni-Trading b.v.)

Archieven

Registre Civique, Département des Bouches du Rhin, Arrondissement d'Eindhoven, Commune de Tongelre, 1811, Regionaal Historisch Centrum Eindhoven, BR-Tongelre-15428-1207 Index Bevolkingsregister Tongelre 1811-1838, geraadpleegd via <https://www.rhc-eindhoven.nl/collectie?mivast=48&miadt=48&miaet=54&micode=BR-Tongelre-15428-1207&minr=9182268&miview=ldt>

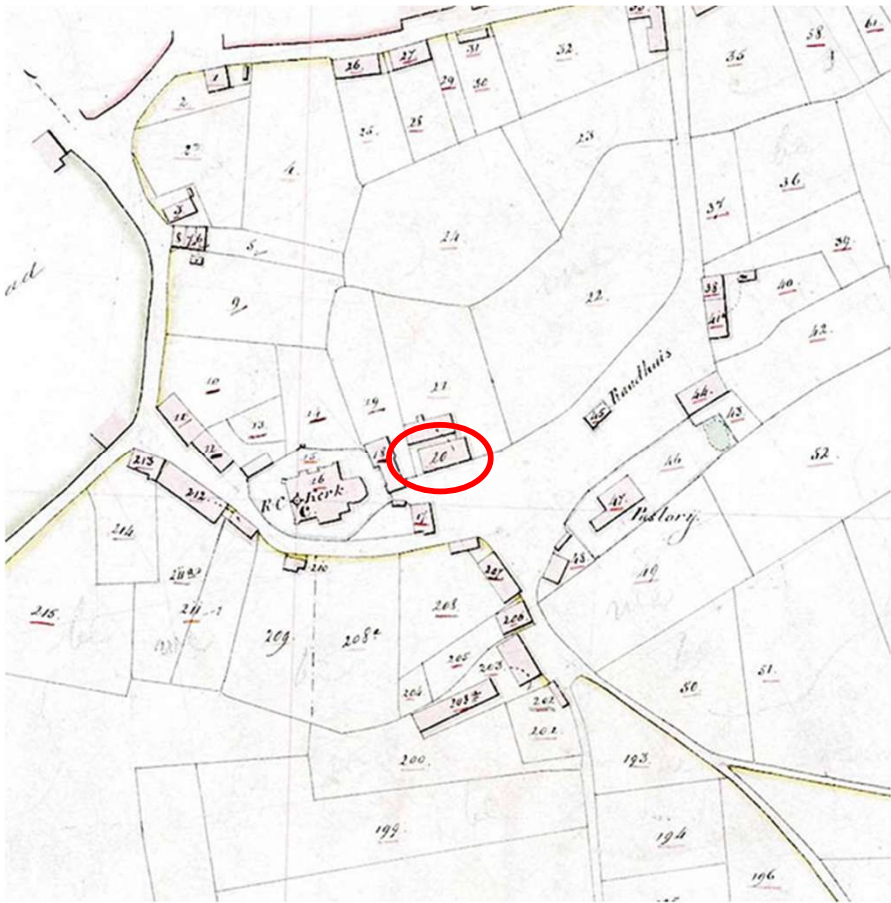

Fig. 1 – Tongelre, kadastrale situatie 1830. Boerderij 't Hofke heeft nummer 20 op de kaart, ingetekend iets rechts van de kerk (Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

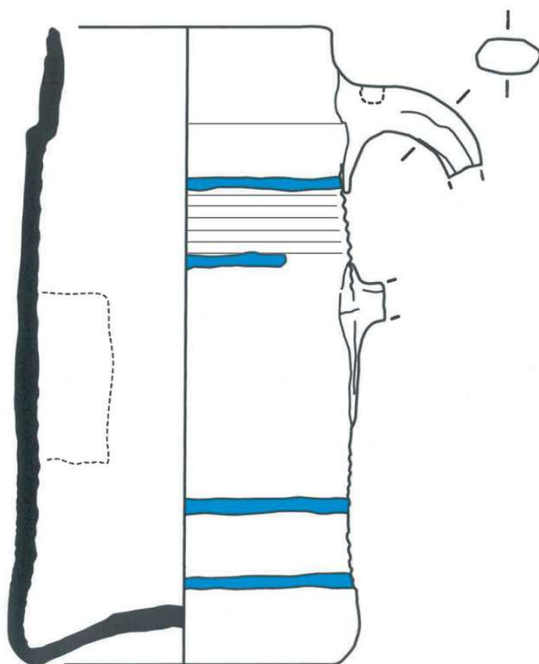

Fig. 2 – Bierpul van de muntvondst Eindhoven (2022) (tekening Dirk Vlasblom)

Fig. 3 – Tableau van de bierpul van Westerwald aardewerk met een gedeelte van de muntvondst. De rijderschellingen zijn door het hoge kopergehalte veelal groen uitgeslagen (Foto NCC, De Nederlandsche Bank, Amsterdam).

Fig. 4 – Groep van zeven rijderschellingen en een arendschelling uit de vondst Eindhoven. V.l.n.r. en van boven naar beneden: Zwolle (jaartal onleesbaar), Deventer 2 × onleesbaar, Zutphen 1688, Nijmegen 2 × 1691, stad Groningen 1691 en Kampen zonder jaartal (Foto's NNC, De Nederlandsche Bank, Amsterdam).

Fig. 5 – Enkele grote zilverstukken uit de vondst Eindhoven: een daalder Utrecht 1689, Zeeland 1680 en drie halve écu's van Frankrijk, waarbij van het exemplaar op de onderste rij links het jaartal 1766 leesbaar is en met de muntekens van het atelier van Pau in het voormalige koninkrijk Navarra (Foto's NNC, De Nederlandsche Bank, Amsterdam).

Fig. 6 – De jongste munten van de muntvondst Eindhoven: guldens te Utrecht geslagen onder Willem I met de jaartallen (v.l.n.r.) 1820, 1821 en 1824 (Foto's NNC, De Nederlandsche Bank, Amsterdam).

Fig. 7 – Enkele aaneen geklonterde rijderschellingen uit de vondst Eindhoven, met zichtbaar exemplaren uit Nijmegen en Zutphen (Foto's NNC, De Nederlandsche Bank, Amsterdam).

Fig. 8 – Zeven guldenstukken uit de tijd van de Republiek uit de vondst Eindhoven, v.l.n.r. en van boven naar beneden: Deventer 1687, West-Friesland 1705, Gelderland 1712, Friesland 1714, West-Friesland 1714, Utrecht 2× 1793 (Foto's NNC, De Nederlandsche Bank, Amsterdam).